

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

De middeleeuwse burcht in Ninove

Archeologische site

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

De middeleeuwse burcht, gemeente Ninove, Leo Moeremansplaats, Paul
De Montplein, Meerbekeweg – archeologische site

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/41048/103.1

Peter Van den Hove

20/05/2021

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	6
1.3.1.	Landschappelijk booronderzoek.....	6
1.3.2.	Geofysisch onderzoek	6
1.3.3.	Manueel archeologisch booronderzoek	6
1.3.4.	Proefsleuvenonderzoek	7
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.	Evaluerend gedeelte	9
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	9
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	9
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	10
2.4.	Juridische toestand.....	10
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	10
2.4.2.	Omgeving:	10
2.4.3.	Andere projecten:	11
3.	Beheersvisie	11
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	11
3.1.1.	Beheersdoelstellingen beschermde archeologische site.....	11
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	12
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	13
4.	Bronnen	13
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	14
5.1.	Omgevingsplan	14
5.2.	Foto's, kaarten, figuren	14

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Situering

De inplanting van de middeleeuwse burcht, maar ook de ontwikkeling van de middeleeuwse stadskern van Ninove, is sterk bepaald door de loop van de Dender die ter hoogte van de stad is uitgewaaid in meerdere armen (bijlage 5.2, figuur 1). Stroomopwaarts (net vóór Ninove) vertakte de Dender zich in twee grote armen die stroomafwaarts van Ninove opnieuw samenkwamen. De noordelijke vertakking is de 'Nieuwe Dender' ook wel de Molendender genaamd. De zuidelijke vertakking is de 'Oude Dender'. Ongeveer halfweg waren beide lopen ook onderling verbonden door een kortere middenarm, Vaart genaamd. De Oude Dender vertakte ook nog in een gedeelte dat de 'Hellegracht' werd genoemd en een meer zuidelijk gedeelte dat de benaming 'Oude Dender' bleef behouden.

De burchtsite van Ninove lag dus tussen meerdere Denderarmen op een boogscheut van de grens met (het historische) Brabant en ten zuiden van de (pre)stedelijke kern. De Burchtstraat in Ninove loopt van de Markt recht naar de ingang van de burchtsite. De Burchtdam loopt langs de walgracht.

1.2. Historisch overzicht

De heren van Ninove werden na 1056 vazal van de graaf van Vlaanderen en hielden de heerlijkheid Ninove in leen. Zij behoorden in de 11de en 12de eeuw, als stalmeesters van de graaf, tot de absolute Vlaamse topadel. Wellicht al in het derde kwart van de 11de eeuw bouwden ze langs de weg Ninove-Brussel een motte, ingeplant tussen twee (ondertussen verdwenen) Denderarmen. De motte in Ninove behoort dan ook tot de zogenaamde Dendermottes, een groep mottes waarvan we uit historische bron weten dat ze werden gesticht nadat Rijksvlaanderen – grosso modo het gebied tussen Schelde en Dender – in 1049 wordt geannexeerd door de graaf van Vlaanderen. De bouw van de motte in Ninove moet dan ook gezien worden in de verdedigingspolitiek van Boudewijn V, Graaf van Vlaanderen die, bij uitbreiding van het graafschap in oostelijke richting, diverse strategische locaties op de nieuwe grens met het Duitse Rijk (vanaf 1085 de grens met het landgraafschap Brabant en vanaf 1183 met het Hertogdom Brabant) liet versterken. De Dendervallei vormde een natuurlijke grenszone tussen beide politieke entiteiten en speelde een belangrijke rol in de verdediging van het graafschap. Wellicht is de vrij grote omvang van de burchtsite (meer dan 3 ha) ook daardoor te verklaren.

De vroegste vermelding van de burcht van Ninove is van de hand van Galbertus en dateert uit 1134. De vermelding heeft betrekking op de crisis van 1127-1128 in het graafschap Vlaanderen (de moord op Karel de Goede). In dezelfde periode duiken ook de eerste met naam gekende heren van Ninove in historische bronnen op. De motte van Ninove wordt beschouwd als een van de vroegste motteversterkingen in de Denderstreek en bij uitbreiding in Vlaanderen.

Over de ligging van de burcht zijn we perfect ingelicht dankzij cartografische bronnen. De tweeledige structuur van de motte met opper- en neerhof is nog duidelijk herkenbaar op de kaart van Jacob Van Deventer (ca. 1545). Dit is ook de vroegste afbeelding van de burchtsite. Het plan toont de laatmiddeleeuwse situatie na een intensief proces van 'verstening' met duidelijk herkenbaar de brede mottegrachten, de ringmuur rond opper- en neerhof, de donjon, talrijke nutsgebouwen en de 'Kruiskapel', waar relieken van het Heilig Kruis bewaard werden. Dit laatste is een aanwijzing dat de heren van Ninove wellicht deelnamen aan de eerste kruistocht eind 11de eeuw. De verhoudingen tussen opper- en neerhof van de laatmiddeleeuwse burcht doen vermoeden dat het oorspronkelijk neerhof van de motte kleiner moet geweest zijn. Mogelijk werd het neerhof op een bepaald moment uitgebreid in de ontwikkeling tot ommuurde burchtsite. Mogelijk ging dit gepaard met een op zijn minst gedeeltelijke ophoging van het terrein.

Het latere kaartmateriaal uit de 16de, 17de en 18de eeuw, waaronder een vrij recent ontdekt plan van de stadswallen (1579-1582), het plan van Chamlay (1678) en de Villaretkaart (1745-48), toont de integratie van het burchtareaal in de vroegmoderne stadsversterking. De burcht werd in de tweede helft van de 16de eeuw omgebouwd tot een *bollewerck*, een aarden bastion of ravelijn. De 18de-eeuwse Villaretkaart geeft een relatief gedetailleerd beeld van de situatie van het burchtterrein na omvorming. Het plan van Popp en de Atlas der Buurtwegen maken duidelijk dat hierbij vermoedelijk een nieuwe dubbele gracht werd gegraven enkele tientallen meters ten noorden van de oorspronkelijke burchtgracht. Dat de omvang van de versterkingswerken aanzienlijk moet geweest zijn, laat weinig twijfel. De aanleg van de aarden wallen betekende een zeker grondverzet, waarbij bovendien ook rekening moet gehouden worden met een gehele of gedeeltelijke ophoging van het laatmiddeleeuwse neerhof. De inkrimping van de burcht en de omvorming tot ravelijn moet gedateerd worden in de periode 1579 tot 1582 en is ook weergegeven op een anonieme kaart uit het einde van de 16de eeuw. Franse huurlingen onder de leiding van hugenoot François de La Noue veroveren op 30 maart 1580 Ninove op Filips van Egmont. Ze versterken de stad in de periode die erop volgt. Vermoedelijk kwam op dat ogenblik de vestingstad Ninove tot stand. In oktober 1582 begint Alexander Farnese het beleg van de stad. Historische bronnen maken melding van ravelijnen, wat impliceert dat op dat ogenblik dergelijke versterkingen (zgn. bollewerken) al aanwezig waren.

Daar waar op de Villaretkaart uit de periode 1745-1746 de burchtsite nog als ravelijn wordt afgebeeld, toont de Ferrariskaart (1771-1778) nauwelijks 25 jaar later een heel ander beeld. Afgezien van het grillig verloop van de gracht en de aanwezigheid van een zacht talud aan de buitenkant van de gracht, herinnert weinig nog aan het vroegmoderne ravelijn. De burchtsite lijkt haar militaire en defensieve betekenis in deze periode volledig te zijn verloren. Het opperhof wordt op de kaart aangeduid als bosgebied met hoogstambomen. Op het neerhof zien we verspreid een aantal gebouwen, waaronder ook de voormalige poort van de burcht en de castrale kapel. Tussen de gebouwen werden er moestuinen aangelegd. De afbraak van de burcht als vesting gebeurde dus vermoedelijk vrij snel, net zoals bij de fortificaties die doorheen het abdijbeluik in het noorden van de stad waren aangelegd. Enkel het poortgebouw en enkele bijgebouwen van burcht bleven overeind tot in de 19de eeuw, en staan nog aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (1840) met 'De Burgt'. De opeenvolgende kaarten uit de 19de eeuw wijzen op een verder ongewijzigd gebruik van de terreinen. Tijdens de tweede helft van de 19de eeuw werden de laatste resterende gebouwen van de middeleeuwse burcht afgebroken. Op het Popp-kadaster is de kapel al verdwenen en er verschijnt nieuwe bebouwing, zoals een herenhuis langs de Leo Moeremansplaats.

In 1996 werden bij een kleinschalig archeologisch noodonderzoek op het Paul De Montplein een aantal archeologische resten aangesneden die ooit deel uitmaakten van het poortgebouw van de burcht. De zware bakstenen fundamenteën en het opgaand muurwerk in zandsteen bleken nog opmerkelijk goed bewaard net onder het huidige loopvlak. De vaststellingen in 1996 deden vermoeden dat het terrein van de burcht mogelijk is opgehoogd na de middeleeuwen en dat de middeleeuwse restanten van de Ninooftse burcht nog goed bewaard konden zijn. Een groot deel van de site van de voormalige burcht is sinds de late middeleeuwen ook onbebouwd gebleven, een vrij uitzonderlijke situatie.

In 2017 werd in opdracht van de Vlaamse overheid door het archeologisch studiebureau Ruben Willaert BVBA, een waarderend en evaluerend archeologisch onderzoek uitgevoerd op de site van de voormalige burcht. Dit onderzoek bestond uit een combinatie van landschappelijke boringen, geofysisch onderzoek, archeologisch booronderzoek én het graven van drie proefsleuven. Het archeologisch onderzoek bracht belangrijke nieuwe informatie aan het licht, bevestigde de accuraatheid van verschillende cartografische documenten en slaagde er in de middeleeuwse burchtsite betrouwbaar af te bakenen. Op basis van de onderzoeksresultaten maakte het studiebureau een rapport op en adviseerde

om de burchtsite te beschermen als archeologische site. Dit beschermingsdossier vloeit voort uit dat advies en is gebaseerd op het onderzoeksrapport.

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Landschappelijk booronderzoek

Er werd op de site een landschappelijk onderzoek uitgevoerd, door middel van mechanische boringen, met als bedoeling meer inzicht te verkrijgen in de landschappelijke context van de burchtsite. Er werden in totaal 11 mechanische boringen geplaatst in een rechte lijn vertrekkend van het Paul De Montplein in zuidoostelijke richting (bijlage 5.2, figuur 3). Uit deze boringen blijkt vooral dat de motte werd aangelegd boven op een dik pakket afzettingssklei/rivierklei in een landschap dat vermoedelijk niet veel verschilde van de situatie zoals afgebeeld op de 'Deventerkaart': een Dender bestaande uit verschillende armen die met elkaar in verbinding stonden en die ter hoogte van de burchtsite niet voor overstromingsgevaar zorgde.

1.3.2. Geofysisch onderzoek

Door middel van geofysisch onderzoek werd getracht inzicht te krijgen in de ondergrondse structuren binnen het ruime burchtterrein. De bodem werd onderzocht door middel van elektromagnetische inductie (EMI) en grondradar (GPR). Door de aanwezigheid van heel wat obstakels kon slechts een deel van het vooropgestelde gebied gescand worden.

Een aantal archeologische sporen en structuren konden afgelijnd worden op basis van het geofysisch onderzoek. De meeste sporen bevinden zich onder de parking op het Paul De Montplein (bijlage 5.2, figuur 2). Het betreft sporen die in relatie staan tot het middeleeuwse poortgebouw van de burcht en sporen die in verband staan met de latere vroegmoderne stedelijke ontwikkeling na het dempen van de burchtgracht op die plaats. Dat er zich onder het Paul De Montplein nog restanten bevinden van het middeleeuwse poortgebouw blijkt ook uit archeologische waarnemingen die in 1996 werden gedaan.

Binnen het burchtareaal konden er slechts een beperkt aantal archeologische sporen (kuilen/grachten) in kaart gebracht worden door middel van het geofysisch onderzoek. Dit komt vooral door de moeilijke toegankelijkheid van het terrein en de sterke ophoging in relatie tot het aanwezige containerpark.

1.3.3. Manueel archeologisch booronderzoek

De burchtsite werd deels onderzocht aan de hand van manuele archeologische boringen. Deze boringen werden uitgezet op twee plaatsen waar geen proefsleuvenonderzoek mogelijk was: ter hoogte van het middeleeuwse opperhof én in de tuin van een privéwoning langs de Leo Moeremansplaats (bijlage 5.2, figuur 4). Van de middeleeuwse motte werden de zuid- en noordkant van de gracht tussen de motte (opperhof) en het neerhof aangetroffen (bijlage 5.2, figuur 6). De gracht rond het opperhof valt aan de zuidzijde samen met de vandaag de dag nog aanwezige gracht/beek, al werd het terrein vermoedelijk licht aangepast in functie van de latere bastionnering (16de eeuw).

Het opperhof zelf is grotendeels genivelleerd. Toch werden in de boringen sporen en vondsten aangetroffen van de laatmiddeleeuwse burcht en de vroegmoderne versterking. Voorts blijkt uit de archeologische boringen dat over het gehele beboste areaal een laag aanwezig is met een grote hoeveelheid puinresten en afval. Deze laag wordt geïnterpreteerd als een nivelleringslaag uit de 17de eeuw of later.

Belangrijk ook om te vermelden is dat in boring nummer 13, op het opperhof, stukjes leer werden aangetroffen (bijlage 5.2, figuur 5). Dit wijst erop dat de bewaringstoestand van organisch materiaal op deze site, dankzij de hoge waterstanden, nog zeer goed is.

De boringen in de privétuin brachten enkele grachtvullingen in kaart die wellicht te koppelen zijn aan het binnenste segment van een gracht die in de 16de eeuw ontdekt werd (bijlage 5.2, figuur 7).

1.3.4. Proefsleuvenonderzoek

Het laatste luik van het veldonderzoek bestond uit het graven van drie proefsleuven of werkputten. Dit proefsleuvenonderzoek was erop gericht om enerzijds het grachtensysteem van de middeleeuwse burcht en het latere ravelijn en anderzijds de zone van de burchtkapel in kaart te brengen (bijlage 5.2, figuur 8).

1.3.4.1. Proefsleuf 1

Werkput 1 werd ingepland op de grens van het recyclagepark en de aangrenzende tuinen van de huisjes langs het Paul De Montplein (bijlage 5.2, figuur 10). Dit was in de middeleeuwen de zone van het neerhof en volgens de Atlas der Buurtwegen ook de locatie waar zich de burchtkapel bevond. In werkput 1 werden goed bewaarde middeleeuwse lagen en structuren aangetroffen die zonder enige twijfel verband houden met de middeleeuwse burcht(kapel). Deze lagen werden afgedekt door een 1 meter dik heterogeen pakket dat bestaat uit enerzijds puin dat werd aangevoerd voor de inrichting als recyclagepark (bijlage 5.2, figuur 11, 1) met daaronder een AP-horizont, een humusrijke laag verstoord door ploegactiviteiten of andere groundbewerking (bijlage 5.2, figuur 11, 2). Deze horizont dateert uit de periode vóór de aanleg van het recyclagepark. De aanwezige boomwortels en plantenresten getuigen van een dichte begroeiing van het terrein tot in de jaren 1970.

Onder deze Ap-horizont situeert zich een donkerbruine laag met divers puin (baksteen- en tegelfragmenten, mortel en leisteen: figuur 11, 3). Deze dekt de middeleeuwse sporen af en kan in verband worden gebracht met de afbraak van de burchtkapel en andere castrale elementen tijdens de 19de eeuw. Vondstmateriaal uit het midden van de 19de eeuw uit de laag onderschrijft deze interpretatie.

Daaronder bevindt zich een bruin pakket zandige klei (bijlage 5.2: figuur 11, 4) met daarin ook aardewerk uit de periode 12de tot 14de eeuw. Vermoedelijk is dit een antropogene ophoging die te maken heeft met de ophoging van het neerhof en/of het bouwrijp maken van het terrein voor de bouw van de laatmiddeleeuwse burcht en burchtkapel. Deze laag wordt doorsneden door sporen van de middeleeuwse burchtkapel: een langwerpig uitbraakspoor van een muur (noordoost-zuidwest georiënteerd) en de restanten van twee steunberen die haaks op dit uitbraakspoor staan (bijlage 5.2, figuur 12). De oriëntatie van het uitbraakspoor en de steunberen wijzen erop dat het om de restanten van een vrij groot gebouw gaat. Vermits we ons in de zone bevinden waar volgens zowel de Deventerkaart als de Atlas der Buurtwegen zich de burchtkapel situeerde, is er weinig twijfel dat de opgegraven sporen behoren tot de voormalige burchtkapel. Het onderzoek in werkput 1 toont dus aan dat er zich in de zone van het neerhof nog goed bewaarde sporen van middeleeuwse gebouwen bevinden. Deze goede bewaringstoestand is vooral te danken aan de latere ophogingen van het terrein.

Het oudste middeleeuwse spoor is een bruine laag boven op de ongeroerde moederbodem (bijlage 5.2: figuur 11, 5). Deze laag strekt zich uit over het grootste deel van werkput 1 en moet in verband worden gebracht met de inrichting van het oorspronkelijk neerhof van de burcht.

1.3.4.2. Proefsleuf 2

In werkput 2 werd een uitbraakspoor van een bakstenen muur aangetroffen (S18) met een zuidwest-noordoost oriëntatie (bijlage 5.2: figuur 13 en figuur 9). Projectie op de 'Deventerkaart' situeert de constructie ter hoogte van de overgang van opper- naar neerhof. Een interpretatie als deel van de ringmuur rond het opperhof ligt voor de hand, maar het kan ook gaan om een restant van een recentere constructie die te maken heeft met de aanleg van het bastion in de 16de eeuw of een latere herinrichting van het terrein.

In het noordelijk deel van de werkput werd een bodemverdichting/compactatie vastgesteld. Dit wordt vaak geassocieerd met een weg of een systematisch betreden oppervlak. Mogelijk was de gracht van de laatmiddeleeuwse burcht tussen het opperhof en het neerhof op een bepaald ogenblik (wanneer het defensieve belang afnam) onderbroken en zorgde een berm voor de verbinding tussen beide burchtdelen. Vanuit defensief en militair oogpunt lijkt het onwaarschijnlijk dat deze situatie zich al zou voorgedaan hebben ten tijde van de oorspronkelijke motteversterking.

Enkele sporen kunnen in verband worden gebracht met een gracht die vermoedelijk twee gebruiksfasen heeft gekend. In twee zones kwamen haast volledige muurfragmenten aan het licht die in de gracht waren geduwd (bijlage 5.2, figuur 14). Een middeleeuwse datering is niet uitgesloten, maar de fragmenten kunnen ook jonger zijn. De recentste vulling van de aangetroffen gracht bestaat uit 19de-eeuwse puinrijke pakketten die verband houden met de afbraak van de burcht. De bovenste (recentste) grachtfase werd vermoedelijk gegraven in de 16de eeuw, bij de omvorming van de burcht tot bastion en de inkrimping van het middeleeuwse burchtareaal. Deze gracht is nog zichtbaar op de Atlas der Buurtwegen. De oudste (onderste) grachtfase kan mogelijk in verband worden gebracht met de mottegracht tussen opper- en neerhof (bijlage 5.2, figuur 15). Deze vooropgestelde fasering lijkt te worden ondersteund door twee radiokoolstofdateringen die werden uitgevoerd op de lagen van de oudste grachtfase. Houtskool uit laag 21 leverde een datering op eind 13de-14de eeuw en brengt de laag in verband met de gebruiksfase van de vermoedelijke mottegracht ten tijde van de laatmiddeleeuwse burcht. Houtskool uit de onderliggende laag 20 leverde een datering op tussen eind 9de eeuw en 1040. De opkomst van het mottekasteel in Vlaanderen wordt doorgaans gesitueerd medio 11de eeuw en de bouw van de burcht van Ninove wordt vaak in verband gebracht met de annexatie van Rijksvlaanderen in 1049. De relatief vroege radiokoolstofdatering is mogelijk te wijten aan het 'oud-houteffect', maar desondanks lijkt de datering de laag in relatie te brengen met de vroegste fasen van de burcht.

1.3.4.3. Proefsleuf 3

In werkput 3 (bijlage 5.2, figuur 16) tenslotte werd de buitenrand van een grachtstructuur aangesneden met een noordwest-zuidoost oriëntatie. In relatie tot de Deventerkaart kan deze gracht vermoedelijk in verband gebracht worden met de gracht rond het neerhof. Radiokoolstofdateringen op houtskool uit de vulling geven een datering tussen het einde van de 17de en begin 20ste eeuw. Wellicht heeft dit deel van de gracht ook na de inrichting als bastion nog lang opengelegen, of was nog zichtbaar aanwezig in het reliëf.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens het evaluerend en waarderend archeologisch onderzoek uitgevoerd in 2017 (rapportage in 2018) en tijdens een plaatsbezoek op 21 april 2021. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Een groot deel van de middeleeuwse burchtsite is tot op vandaag onbebouwd gebleven. Wanneer we de archeologische profielen en sporen in de proefsleuven evalueren, gecombineerd met de resultaten van de boringen en het geofysisch onderzoek, kunnen we concluderen dat het archeologisch bodemarchief nog goed tot zeer goed bewaard is. Zelfs in de meest verstoorde zone, die van het huidige recyclagepark, is er nog een ca. 1 meter dik ophogingspakket aanwezig dat de middeleeuwse lagen en sporen afdekt. Ter hoogte van het mottelichaam (de burchtheuvel) is het terrein afgegraven. De opgevulde grachten zijn echter nog steeds aanwezig en ter hoogte van het mottelichaam wijzen baksteenrestanten erop dat er nog sporen aanwezig zijn van de 16de-eeuwse verbouwing van de burchtsite tot ravelijn. Ook in de tuinen van de aangrenzende huizen mag er - op

basis van de huidige archeologische waarnemingen - van uitgegaan worden dat er zich nog goed bewaarde middeleeuwse sporen van de Ninoofse burcht in de ondergrond bevinden. Ook onder het Paul De Montplein bevinden er zich nog archeologische sporen, in kaart gebracht door middel van geofysisch onderzoek.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Syntheseonderzoek toonde in het verleden al aan dat in Vlaanderen slechts een beperkt aantal motteversterkingen in dorps- of stadscontext zijn bewaard. De burcht van Ninove is uitzonderlijk als een van de weinige stedelijke motteversterkingen die gespaard zijn gebleven van urbane ontwikkeling. Alles wijst er ook op dat de burcht van Ninove zijn oorsprong kent kort na het midden van de 11de eeuw, als versterking op de nieuwe grens van het graafschap Vlaanderen. Daarmee is de burcht van Ninove een van de vroegste voorbeelden van een motte langs de Dender. Eveneens bijzonder is de verdere complexe ontwikkelingsgeschiedenis van de site: van een 11de-eeuwse motteversterking naar een laatmiddeleeuwse burcht tot een 16de-eeuwse versterking tijdens de godsdienstoorlogen. Ook de beperkte urbane ontwikkeling op en rond de site, sinds de opgave van het burchtareaal in de late 19de eeuw, is vrij uniek en zorgde bovendien voor een goede bewaringstoestand van het archeologisch bodemarchief.

De burchtsite van Ninove heeft zonder meer wetenschappelijk potentieel. In Ninove is het neerhof met omringende grachten weinig aangetast door urbane ontwikkeling. De versterking situeert zich nog steeds op de rand van de stad. Dit geeft de mogelijkheid de site te bestuderen in relatie tot de ontwikkeling van de stad en het omgevende landschap. Vergelijkbare sites die binnen een gelijkaardig landschappelijk en historisch kader kunnen bestudeerd worden zijn zeldzaam. De bewaringstoestand van het archeologisch erfgoed is erg goed. De latere middeleeuwse en post-middeleeuwse verbouwingen hebben zeker een impact gehad op de bewaringstoestand van de oudste burchtfase. Maar het waarderend archeologisch onderzoek heeft ook aangetoond dat latere verbouwingen van de burchtsite niet enkel een negatieve impact hebben gehad. Ophogingen hebben op bepaalde plaatsen ook voor bijkomende bescherming van de oudere archeologische structuren gezorgd. De resten van de 16de-eeuwse versterking en latere adaptaties zijn dan weer beschermd door de verschillende latere ophogingslagen die werden aangevoerd sinds de tweede helft van de 19de eeuw.

De nog aanwezige gracht in het zuidelijke deel van het projectgebied is een zeldzaam visueel restant van de burchtsite. Bovendien wordt de site door de lokale gemeenschap nog steeds geassocieerd met de aanwezigheid van een burcht. De geschiedenis van de site is gekend door een groot deel van de inwoners van Ninove.

2.2. Motivering van het type bescherming

De middeleeuwse burcht in Ninove wordt beschermd als archeologische site. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een archeologische site als volgt: "een onroerend goed dat ondergronds, aan de oppervlakte of onder water aanwezig is, met inbegrip van de archeologische artefacten die er integrerend deel van uitmaken, van algemeen belang wegens de archeologische erfgoedwaarde."

Het uitgevoerde waarderend archeologisch onderzoek ter hoogte van de voormalige burchtsite van Ninove slaagde er met succes in om de ondergrondse restanten van de middeleeuwse burcht te situeren en in kaart te brengen. Op het terrein zijn nog goed bewaarde archeologische sporen aanwezig. In Vlaanderen zijn slechts een beperkt aantal motteversterkingen in dorps- of stadscontext bewaard. De burcht van Ninove is dus uitzonderlijk als een van de weinige stedelijke motteversterkingen die gespaard zijn

gebleven van urbane ontwikkeling. De burcht van Ninove kent zijn oorsprong kort na het midden van de 11de eeuw, als versterking op de nieuwe grens van het graafschap Vlaanderen. Daarmee is de burcht van Ninove een van de vroegste voorbeelden van een motte langs de Dender. Zowel de historische betekenis als het hoge archeologisch potentieel van de burcht van Ninove motiveren een bescherming als archeologische site. De site heeft een hoge archeologische erfgoedwaarde gebaseerd op criteria als zeldzaamheid, representativiteit, wetenschappelijk potentieel, landschappelijke context, bewaringstoestand, waarneembaarheid en herinnering.

De bescherming van de burchtsite van Ninove als archeologische site beoogt een behoud van het archeologisch erfgoed op de plaats waar het zich in de bodem bevindt (een behoud in situ). Wanneer dit niet meer mogelijk is, moet er door middel van een opgraving steeds voor gezorgd worden dat het aanwezige archeologisch erfgoed niet vernietigd of onherroepelijke verstoord wordt. De burcht van Ninove wordt daarom beschermd als archeologische site, met het oog op behoud enerzijds en eventueel toekomstig onderzoek anderzijds.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De afbakening van de bescherming werd bepaald door de resultaten van het archeologisch waarderingsonderzoek. Elk perceel waarop de aanwezigheid van beschermingswaardig archeologisch erfgoed wordt verwacht werd integraal opgenomen in de afbakening. Deze afbakening is gebaseerd op historisch kaartmateriaal dat nauwkeurig werd gegeoreferend en vervolgens archeologisch werd afgetoetst op het terrein door middel van boringen en proefsleuven. Op drie plaatsen wijkt de afbakening af van het afbakingsvoorstel dat voortvloeide uit het waarderingsonderzoek: Voor de zuidwestelijke afbakening werd beslist om een klein gedeelte van de burchtgracht uit te sluiten zodat de afbakening er samenvalt met de grens van een bestaand gebouw. Voor de noordoostelijke afbakening werd beslist om slechts een klein deel van een van perceel 1217G3 op te nemen, meer bepaald het gedeelte waarop zich met zekerheid sporen van de burchtgracht bevinden. Voor de zuidelijke afbakening werden de weilanden ten zuiden van de nog aanwezige burchtgracht uitgesloten.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Binnen de te beschermen zone liggen volgend vastgesteld bouwkundig erfgoed (vastgesteld 14/09/2009): Herenhuis, Leo Moeremansplaats 4-10,8A.

De zone is integraal gelegen binnen de vastgestelde archeologische zone: Historische stadskern van Ninove (vastgesteld op 19/02/2016).

2.4.2. Omgeving:

De site bevindt zich vandaag in een instabiele omgeving met betrekking tot behoud op lange termijn. Op basis van het gewestplan kunnen we volgende zonering opmaken:

- De zone langs de Burchtdam en het Paul de Montplein betreft vandaag vooral bebouwing en bijhorende tuinen. Deze zone wordt in het gewestplan ingekleurd als 'woonzone'.
- Een deel van de tuinen achter de burchtdam – meer concreet de omgeving van de oude Kantfabriek – is ingekleurd als gebied voor ambachtelijke bedrijven en voor kleine en middelgrote ondernemingen.

Beschermingsdossier: de middeleeuwse burcht, archeologische site

- De huidige gebouwen van de technische dienst van de stad staan ingekleurd als industriegebied.
 - Het huidige recyclagepark en bos is ingekleurd als woonuitbreidingsgebied.
- Gislagen:

De site is gelegen binnen het Provinciaal Ruimtelijk Uitvoeringsplan: Afbakening kleinstedelijk gebied Ninove (goedgekeurd op 19/10/2012)

2.4.3. Andere projecten:

De burchtsite is onderdeel van het stadsvernieuwsproject OCMW-site (Burchtdamsite). Door het toekomstige vertrek van de Brandweer en de Technische Dienst komen grote delen vrij voor herontwikkeling. Momenteel wordt er een visie ontwikkeld voor het gebied.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Zij staan onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

Deze bepalingen zijn op maat van de bescherming. Hieronder worden deze toegelicht zodat duidelijk is wat ermee wordt bedoeld.

3.1.1. Beheersdoelstellingen beschermde archeologische site

De bescherming van de Burcht in Ninove als archeologische site beoogt in de eerste plaats een behoud in situ. De complexe en relevante historie, en de goede bewaring geeft aan deze site een belangrijke archeologische en wetenschappelijke waarde. Daarom is het noodzakelijk dit bodemarchief dat onzichtbaar en dus ook kwetsbaar is, te beschermen. Zo kan de in de bodem gevormde informatie bewaard worden voor toekomstige generaties. Om ervoor te zorgen dat de kwaliteit van de archeologische resten niet achteruitgaat, moeten deze niet alleen op hun plaats blijven maar mag ook hun bewaarconditie niet verslechteren. De belangrijkste waarde van archeologische sites, hun kennispotentieel, wordt zonder uitzondering gereduceerd bij een omzetting naar een ex-situ-archief. In situ-bewaring is dan ook de enige manier om het kennispotentieel van de site op lange termijn te vrijwaren.

Als ingrepen toch niet vermeden kunnen worden, moet het kennispotentieel van de archeologisch beschermde site omgezet worden naar kennis door middel van wetenschappelijk onderzoek. Aangezien opgraven het vernietigen van alle in de bodem opgeslagen informatie betekent, is een hoge kwaliteit van eventueel preventief onderzoek van zeer groot belang, bij uitstek bij beschermde sites. Doorgedreven verwerking en publicatie zijn noodzakelijk om ex-situ het kennispotentieel van de in situ-bewaring zo goed mogelijk te benaderen, en zijn dus eveneens essentieel. Bij eventueel preventief archeologisch onderzoek moet dan ook getracht worden de nieuwverworven kennis maximaal in te passen in het geheel van de reeds aanwezige kennis.

Binnen de beschermde zone moet het streefdoel zijn om in het kader van noodzakelijke ontwikkelingen, de ingrepen in de bodem tot een absoluut minimum te beperken. Dit geldt in het bijzonder voor de zone van het recyclagepark, de tuinen achter de Burchtdam en het Paul de Montplein en het bos. Booronderzoek toonde aan dat de huidige ploeglaag doorgaans reikt tot op een diepte van 30 cm. Binnen de grenzen van het recyclagepark en het bos is er onder de ploeglaag sprake van een recente ophogingslaag (geaccumuleerd na 1850) die de relevante archeologische sporen afdekt. Doorgaans is deze ophogingslaag 1,5 m dik. De precieze spreiding en diepgang van deze afdekkingslaag kon – op basis van het beperkte terreinonderzoek – echter niet worden gedefinieerd. Ter hoogte van de tuinen en het Paul de Montplein ontbreekt deze ophogingslaag vrijwel volledig. Globaal kan dus gesteld worden dat de belangrijkste bedreiging van het bodemarchief ingrepen zijn in de bodem tot onder de ploeglaag. Aangezien archeologische sporen zich dicht onder dit niveau kunnen bevinden, wordt in het algemeen aanbevolen alle werkzaamheden waarbij de bodem dieper dan 30 cm wordt verstoord te vermijden. Ook een verlaging van het grondwaterpeil kan een bedreiging vormen voor het archeologisch bodemarchief. Bij een vernatting van het gebied worden ook de organische resten beter bewaard.

De site heeft nog steeds een belangrijke visuele waarde in het cultuurhistorisch landschap vermits het burchtareaal in zijn oorspronkelijk vorm is bewaard in het stratenpatroon en de burchtsite zoals vanouds zich aan de rand van de stad situeert met zicht op de Dendervallei. Bovendien is een deel van het verloop van de gracht van burcht en ravelijn nog duidelijk waarneembaar. Het behoud van deze toestand moet nagestreefd worden zodat elke ingreep die het microreliëf en panorama op de Dendervallei aanzienlijk aantast, vermeden wordt.

Metalen archeologische vondsten die zich onmiddellijk onder het maaiveld in de bodem bevinden kunnen van belang zijn voor de kennis van de beschermde archeologische site. De Code van Goede Praktijk (versie 2.0) stelt daarom in hoofdstuk 33 dat een erkende metaaldetectorist geen vondsten kan opsporen in beschermde archeologische sites. Het gebruik van een metaaldetector om archeologische vondsten met metalen component op te sporen dient daarom te gebeuren door een erkende archeoloog of door een erkende metaaldetectorist onder de autoriteit van een erkende archeoloog, en dit enkel in het kader van een onderzoek vanuit wetenschappelijke archeologische vraagstelling, of in functie van de opmaak of de uitvoering van een archeologienota.

Een regelmatige controle van het domein zelf draagt bij tot een goede bewaring van het monument. Dit kan onder meer door een breed maatschappelijk draagvlak te creëren en eventueel omwonenden hierin te betrekken. Een herinrichting en publieke ontsluiting van de site kan hierin bijdragen. Zulk een herinrichting geeft de site bovendien een bestemming op lange termijn die ook de kans op toekomstige ontwikkeling met grote impact op de bodem beperkt.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedgemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor men toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

Voorafgaand aan de opmaak van dit beschermingsdossier werd een waarderend onderzoek uitgevoerd door het studiebureau Ruben Willaert BVBA, in opdracht van het Agentschap Onroerend Erfgoed. De resultaten van dit onderzoek zijn opgenomen in het rapport:

HERREMANS D. (red.), ALLEMEERSCH L., DE GRUYSE J., DE TOLLENAERE J., EGGERMONT S., THYS C. & VERBEKE E., 2018: *Archeologische evaluatie en waardering Burcht Ninove (Oost-Vlaanderen)*, Sint-Michiels-Brugge.

Dit rapport is online raadpleegbaar op: <https://oar.onroerendergoed.be/item/710>

Overige bronnen:

DE MEULEMEESTER J. & MIGNOT PH. 2008, *Castellologie Belge. Un survol historiographique, Château Gaillard* 23, 91-103.

VAN DEN HOVE P. 2016: Een vondstmelding archeologie. Het poortgebouw van de burcht van Ninove, *Het Land van Aalst* 68, 2, 143-150.

VAN DE PERRE D. & VANDE WINKEL G. 2008: Ninove (Nieneve, Ninoven), *Het Land van Aalst* 60, 4, 47-66.

VAN DE PERRE D. 2011: De stedenbouwkundige ontwikkeling van Aalst, Ninove en Ge-raardsbergen tot 1500: een vergelijkende studie, *Het land van Aalst* 63, 1, 39-80.

Beschermingsdossier: de middeleeuwse burcht, archeologische site

VANDE WINKEL G. 1996: Over de oorsprong van de stad Ninove (tot ca. 1100). Een hypothese geherformuleerd, *Het Land van Aalst* 48, 3, 203-224.

VANDE WINKEL G. 2018: Ninove in handen van François de la Noue en belegerd door Alexander Farnese. Een onbekend plan van de stadswallen (1579-1582), *Het Land van Aalst* 70, 2, 135-148.

VANGASSEN H. 1948-1960: *Geschiedenis van Ninove*, 2dln., Ninove.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Foto's, kaarten, figuren

Deze documentatiebijlage bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals foto's, kaarten, figuren, e.d. dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.